

Nagy Gergely
dipl. geográfus, PhD-hallgató¹
Magyar Ökoszociális Fórum

A MÖF-EKI TÁJBIRTOK ÉS A HOMOKHÁTSÁGI TANYATÁJ AGRÁRERDÉSZETI ESÉLYEI

A Csölyospáloson található MÖF-EKI Tájbirtok 35 ha-os területe 1/3 részben szántó, 2/3 részben gyepterület művelési ágba tartozik. 2007-ben történt megvásárlása óta itt – *Nagy Gergely* tulajdonossal egyeztetve – a Magyar Ökoszociális Fórum Európai Kommunikációs Intézete (MÖF-EKI) *tájimpulzusok* vezérelte, *fenntartható területhasználati mintákat* és kapcsolódó *környezet-kutatási projekteket* valósít meg. Köztük több *agrárerdészeti vonatkozású* van.

A Tájbirtok területén négy olyan *tanyahely*² található, melyek közül csak egyetlen egyen érte meg *lakatlan tanyaépület* az 1990-es rendszerváltozást. Ez ma a *Tájbirtok központi tanyája*, mely a tőle ÉK-re eső *semlyékhát* és a tőle DNY-ra fekvő, több km²-es *homokplató* találkozási vonalában, az ún. *tanyasorban* áll.

A tanyasori tanyatelkek szinte mindegyike *őstanyahely*. Az őskorig visszanyúlóan ide települt tanyák a víz és az *építőanyag* közelsége miatt húzódtak a semlyékhát sávjába, akárcsak kései utódaik. Azonban sok *őstanyahely* van följebb a homokplatón és kijebb, a semlyékhátban fekvő sziget homokplató felőli teraszán is³.

A semlyékhát lapályain néhol még *nádasok* találhatók. A nádas hiába keressük az EU-s támogatások listáján, pedig erre *a nádasok voltak az elpusztult semlyékhátok erdei*. Nemcsak, mert mint afféle *energia-erdőből*, innen nyerték kemencéik és rakott spóráik *fűtőnádját*, hanem mert nád volt a *zsindejük*, a *tapasztott ólak*, a *padlásvégek paticsváza*, a *tanyamennyezet szigetelése*, sokszor a *kerítések anyaga* is. A semlyékhát állatvilágnak, őzeknek, rókanak, vadnyulaknak ma is erdőszertű menedéke. De fenntartásukra máig nincs ösztönző támogatási forma.

Vannak *igazi fás foltok* is a gyepeken: *(ezüst)nyarasok* és *fűzesek*, amelyeket zömmel a ritkán megjelenő *semlyékhátok* ültettek magról a vizekből alig kiemelkedő, apró semlyékhátokon, amelyekre kihullámozottak. Az *olajfűzes foltok* újkori tanyahelyekről árulkodnak. Ezeket megtisztogattunk: *vadmenedéknek*, későbbi állattartásunkhoz *állathűsítőnek* hagytuk meg.

Vízvisszatartási projektünk keretében *mezsgyehátok* készültek a másképp megfékezhetetlen szomszédsági vízmérgezés, vízszennyezés távoltartására. A mezsgyehátok visszazöldítésébe a *sivatagosodó Homokhátság* 4-5 évenkénti *vizes időszaka* is besegített. A semlyékhátok lapályokban felgyűlt vizek a mezsgyehát-lábakon *fűz- és nyárfasávot* ültettek. Ezt villanypásztorral óva fölneveltük. Ma már nemcsak a tájbirtok tanyája remek *szélcselidítője*, a tájbirtoktól intím árnyékolója, hanem *fecskepofájú birkanyájunk* kedvenc delelője, levegős éjszakázó helye is.

¹ 2015–2018 között a Szegedi Tudományegyetem "Földtudományok" Doktori Iskolája keretében folytatta nemzetközi összevető tanyakutatásait "*A közép-európai tanyák ökoszociál-földrajza bajor, magyar és osztrák példák alapján*" címmel, Dr. Csátori Bálint és Dr. Nagy Gábor témavezetése mellett.

² Lásd: moef.hu/: MÖF-EKI Tájbirtok, Projektek, Tanyahelykutatás, ill. *Csátori Bálintnak* az elsődleges tanyaképző tényezők természeti, környezeti, ökológiai jellegéről írt fejtegetéseit (Csátori 2005:4).

³ Lásd: Győri-Nagy Sándor 2016:313, ill. a MÖF-EKI Archivum agrár-georégészeti anyagait.

Az egykori tanyaszántó 2,5 ha-nyi *homokplatóját* pár évvel ezelőttig parlagoltuk, hogy kipihenje a korábbi gazdák keze alatt elszenvedett túlhasználó, vegyszerező, gépi művelést. A legmagasabb, "*budaras*" részre folyamatosan *parlag-gyümölcsöst* telepítettünk, kihagyva az időnként fölnedvesedő, ide is benyúló lapályágakat. Ezek egyelőre birkalegelőül szolgálnak. A *Bereczki Máté* javallatai szerint kezelt, tányérosan öntözött, nem ültetvényszerű gyümölcsös különféle fafajtái egymást is védik, s mára termőre fordulóban vannak. Alább a *körtefa* körül *sárgabarack*, *szilva* és *som*. Utóbbi a kép jobb szélén sárgállik, jelezve, hogy a szabadállást nehezen tűri a forró meszeshomokon. *Somprojektünk* tanúsága szerint nem a talajjal szemben van kifogása. A háttérben látszó *tanya akácfáinak árnyékában* jól érzi magát:

A *tudatos erdősítés* hosszas megfontolás és tervezés után kezdődött 2017-ben. Mozgatórugói közt *hosszú távra szóló, szakaszolt elgondolásaink* mellett a *Tájbirtok gazdálkodási*

környezetének belátó mérlegelése is szerepelt. A 2014. évi *akácvilla*⁴ és az erdősítendő területrész alkata végül eldöntötte, hogy akácot ültetünk. Ennek alakításában szabadon akartunk rendelkezni. Ezért maximáltuk a területet 4700 m²-ben, a tőszámot 2600-ban, és szabtuk 3 méteresre a sortávolságot⁵.

Az állományt egyebek közt a *talajmozaikok* szerinti fejlődéstől függően helyenként majd gyéríteni, más fajokkal tarkítani szeretnénk. Ám közben sok mindennek kell itt történnie. A 2018. évi kézi gyomtalanításokat tüzetes agrár-georégészeti feltárás kísérte. Egyetlen fotóval érdemes megmutatnunk, hogy a *termőföldben rejtőző múlttal* mit sem törődő művelés milyen *közmelekezeti nyomokat* tüntet el örökre, pedig ez ma már egészen másként is lehetne⁶:

Az erdőlétesítéshez szükséges, 70-90 cm-es mélyszántás mindenütt vet a felszínre olyan érdekességeket, amelyek mellett a tájlakó, tájhasználó ember nem mehet el közömbösen. Ezeket ui. *ugyanaz a föld termi*, mely egyúttal kenyeret és szorgalma szerinti megélhetést ad neki. Már csak ezek megismerése, és utódaink ezek tiszteletére nevelése miatt sem okos az agrárerdészeti parcellákat azonnal gépi művelésbe fogni. A *kézi egyengetés és gyomtalanítás*, főleg családi és baráti társaságban megéri a fáradságot és a ráfordított időt.

⁴ Lásd hazai honlapokon: Győri-Nagy: Akáclevél. http://www.fataj.hu/2014/05/073/201405073_Akaclevel.php

⁵ Az erdőgazdálkodási rendelkezések azóta több vonatkozásban észszerűen módosultak, és az erdőgazdálkodók elképzeléseit is jobban figyelembe veszik. Lásd: Szalai, 2018.

⁶ A 250 m hosszú akácost Telek Máté geológus GPS-szel 9 szegmensre osztotta. A szegmensekben talált régészeti és geológiai érdekességű leleteket szegmensenkénti leletcsoportokra különítettük. Ezek *archeológiai* és *agrár-geológiai* vizsgálatokra bármikor rendelkezésre állnak a MÖF kiskunmajsai székhelyén (moef.hu/), *leírásuk és fotóanyaguk* a MÖF-EKI Archivum állományában van.

Nem is szólva arról, hogy a *mélyszántás* megszünteti a másképp igazából kiküszöbölhetetlen *eketalpréteget* is, amit épp a nyaklótlan gépi művelés okozott. A *porított felszíni réteg* mélyre-fordításával és szemcsésebb közegbe szórásával megszűnnek más talajmechanikai károk is.

Baj volna pusztá kényelemszeretetből vagy rossz megszokásból újra megokozni ezeket a károkat, amikor pedig egy okos agrárerdészeti "újrakezdéssel" újrakezdhetnénk bensőséges, *fenntartható kapcsolatunkat az anyafölddel*. Erre a kapcsolatmegújításra nemcsak a földnek van égető szüksége: nekünk embereknek is. A személyes, közvetlen, testi érintkezés nélkül mára elvesztettük azt a *táj- és társadalom-környezeti empátiát*⁷, amely a *teremtményekkel szövetkező, teremtésfenntartó kultúránk* és emberségünk legfőbb alapja volt.

Azonban épp a kíváncsú *tájempátia* okán nem mehetünk el az *erdőültetés mélyszántásos technológiájának* *szükségszerű kárai* mellett sem. Ez a mélység már a *kőképződési folyamatok zónájába* esik mind a semlyékeken, mind a homokháton. A gazdálkodás egyébként is sokféleképp éri el ezt a zónát. *Punktualisan* szőlő- és gyümölcsfa-ültetéskor, kerítés-oszlopozáskor. *Sávosan*, 6-8 m szélességben, sok km hosszon a *belvízelvezető csatornákkal*⁸.

Az első tenyésztés végére már szépen bozontosodó akácosba ősz felé bebocsátottuk *fecskepofájú növendékos-falkánkat*, hogy a rendtételben társaink legyenek. 2019 tavaszától egyelőre kiszorulnak innen, mert ide kiadás *trágyázás* után 2 évre *kukoricasorok* kerülnek. A kukorica *szabadtartású tojótyúk-tenyészetünknek* kell, ahogy a gyorsan felnövő, ellombosodó akácos egésze is.

A birkák csak a megerősödő törzsű akácok közé térhetnek majd vissza pár év múlva, mikorra az *erdőaljat visszagyepesítjük és nyírjuk*. Később *pihenőerdővé* alakul ez a rész, amelyben *autóskemping, tanulóturista-szállás* kap helyet. Ehhez közben *vízvezetékek* és más infrastruktúra-elemek: *padok, asztalok, erdei kertek, levendula-szigetek, somfoltok* létesülnek.

⁷ Győri-Nagy: 2003:42.

⁸ Ebben a zónában kétségtelenül rombol a tájművelés. Ezért is kell kihasználni az elkerülhetetlen környezeti kártételt a régészeti és geológiai leletmentésre, mert mindkettőből egyúttal *"mélyebb" tájtudás* is származik. Lásd: Nagy Gergely, 2010.

Az *erdőt* mi – különösen a tanyátlanított homokhátsági tanyavilágban, különösképp agrárerdészeti változatában – *a fenntartható élethez elengedhetetlen hosszú távú struktúrák egyik legfontosabbikának tartjuk*, mely a maga tájmeghatározó voltában úgy ad *állandóság-érzést* az itt élőknek, hogy szakadatlanul *megújítható* önmagán belül.

Ugyanakkor *védelmező tájelem-társa* tud lenni a továbbra is szükségszerűen fennmaradó, más művelésű parcellacsoportoknak: a *nagy egyedszámú szárnyashízlaló telepeknek, egynemű szántóknak, főlíasátras kertészeti területeknek, lakótanyáknak*, s a megéledő lakótanyák körül *újraéledő tanyagyümölcsösöknek*⁹. Kiváló terepe lesz a *semlyéki-parlagi-erdei legelőváltásra* *alapozott, egészséges állatnevelésnek* is. A *tájszépség* és a *tájváltozatosság* növelésével pedig fokozza a sokak által "egyhangúnak" vélt *homokhátsági táj turisztikai vonzerejét*¹⁰.

Irodalom:

Bereczki Máté: Gyümölcsészeti vázlatok I–II., Arad 1877/1882.

Csatári Bálint: *A magyar tanyák fejlődése és napjaink alföldi szórványtelepülései*. In: Tanyakutatás 2005. Kutatási jelentések, 5. füzet. MTA RKK Alföldi Tudományos Intézete, Kecskemét, 2005.

GYÖRI-NAGY, Sándor: *Streusiedlungen in Ungarn – verlorene Tradition?* 41–44. In: Agrarische Rundschau, Wien, Nr. 4/2003.

Győri-Nagy Sándor: *A Kis-sziget. Kultúrokológiai közelkép egy régészeti tájszeletről*. 307–320. In: Wicker Erika (Szerk.): Cumania 27. A Kecskeméti Katona József Múzeum Évkönyve 2016.

Gyuricza Csaba–Borovics Attila (Szerk.): *Agrárerdészet*. Nemzeti Agrárkutatási és Innovációs Központ. Gödöllő, 2018.

Nagy Gergely: *Kőkérdések a Majsza-csolyospálosi csatornatúrák kapcsán*. 30 képes PPT-előadás anyaga a MÖF-EKI Archivumban. Elhangzott: *Darázskő a majsai tájban*. III. Tájékoztató Műhelytanácskozás. Anna-napi Anyagnap (AnA). Rendezte: MÖF Európai Kommunikációs Intézet, Kiskunmajsa, 2010.

Nagy Gergely: *Tanyavilágunk a tájtörténelemben, a gazdálkodásban, a táj- és kultúrturiztikában*. 93–98. In: KELEMEN Janka (Szerk./Red.): *Tanya-watershed. Semlyék, víz ésanyagazdálkodás homoktájainkon/Sickerwiesen, Wasser und Tanya-Wirtschaft in Sandregionen Ungarns*. MÖF-EKI/IKE ÖSFU, Kiskunmajsa, 2013.

Szalai Károly: Erdőgazdálkodás szabályozásának változásai I. In: NAKlap, 2018. novemberi szám, 20. old.

⁹ Bereczki Máté európai hírű gyümölcsészünk már 150 éve rámutatott erre az ismét korszerűnek tekintett, agrárerdészeti tényre. Lásd: Bereczki 1877:160.

¹⁰ Lásd: Nagy Gergely, 2013:98.